

Originele publicatie:

Papy, Jan, and Raf Van Rooy. 2017. “De heilige Drietaligheid: 500 jaar Leuvens Collegium Trilingue.” *Uit het Erasmushuis* 7: 151–156.

DE HEILIGE DRIETALIGHEID

500 JAAR LEUVENS COLLEGIUM TRILINGUE

Jan Papy en Raf Van Rooy

In 2017 is het precies vijfhonderd jaar geleden dat het Leuvense Drietalencollege of Collegium Trilingue het levenslicht zag dankzij de omvangrijke nalatenschap van de Mechelse jurist Hieronymus (van) Busleyden. Busleydens legaat – het oprichten van een nieuw college en het aantrekken van drie eminente professoren voor het doceren van het Latijn, Grieks en Hebreeuws – werd vanaf de het eerste uur ter harte genomen en op spoor gezet door de Rotterdamse humanist Desiderius Erasmus. Die wilde de typisch humanistische leuze “Ad fontes!” (“Terug naar de bronnen!”) niet langer enkel op de Griekse en Latijnse klassieke auteurs toepassen maar, naar het voorbeeld van Lorenzo Valla en Engelse humanisten als Thomas More, ook op de studie van de bijbelteksten zelf. Het christendom, in zijn tijd ontaard tot een protserige machtskerk, moest herbronnen. De studie van de bronteksten van het Oude en Nieuwe Testament – nu niet via vertalingen in het Latijn, maar in het Hebreeuwse en Griekse origineel – was in Erasmus’ ogen dé weg naar hernieuwing.

Fig. 1: Schilderij van Desiderius Erasmus door Hans Holbein de Jonge (National Gallery, Londen)

Bron: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holbein-erasmus.jpg>

Vanzelfsprekend lokte die nieuwe methode alleen al veel protest uit bij de meer traditionele theologen van zijn tijd. Erasmus’ onvermoeibare inspanningen om die methode ook nog te gaan

onderwijzen in een nieuw Leuvens instituut was voor velen zeker een brug te ver. Allerhande perikelen – het vinden van competente maar betaalbare docenten, oppositie van conservatieve Leuvense academici, etc. – zorgden bovendien voor een lastig begin. Niettemin kende het *Collegium* een vliegende start en werd het in een mum van tijd een trekpleister voor studenten van over heel Europa. Honderden jongeren, zo bleek snel, wilden zich bekwamen in het Latijn, Grieks en Hebreeuws, de drie ‘heilige’ talen, om zo het ideaal van de *vir trilinguis* (“de drietalige man”) te bereiken. [152] De drie talen werden niet alleen als ‘heilig’ beschouwd omdat het opschrift op Jezus Christus’ kruis naar verluidt was opgesteld in die talen, maar ook – en vooral – omdat die talen in de erasmiaanse geest als onontbeerlijk werden geacht voor een ernstige studie van de bijbel.

Fig. 2: Huidig gebouw: het Collegium Trilingue

Hoewel het Leuvense Drietalencollege niet het eerste was in Europa (in 1508 was er reeds een opgericht te Alcalá de Henares in Spanje met een hoofdzakelijk theologische focus), werd het wel het model voor latere initiatieven in Parijs (*Collège Royal*, later *Collège de France*, 1530) en elders. Vooral omdat de erasmiaanse methode er al snel werd toegepast op talrijke andere disciplines als de filologie, het recht, de geneeskunde, de astronomie, de filosofie, enz. Dit alles maakt van het Leuvense *Trilingue* een unieke instelling met verrijkende impact.

Heel wat studenten die aan het college studeerden, zouden later roem vergaren in een brede waaier aan disciplines. Het is bijvoorbeeld maar zeer de vraag of we van Gerard Mercators globes hadden kunnen genieten zonder het *Collegium Trilingue*. Of van Andreas Vesalius’ revolutionaire anatomische verwezenlijkingen. Of van Carolus Clusius’ baanbrekende botanische inzichten.

Het verwondert dan ook niet dat moderne historici zich met groot enthousiasme op de studie van het *Drietalencollege* hebben geworpen. Denk maar aan Félix Nèves *Mémoire historique et littéraire sur le Collège des Trois-Langues à l’Université de Louvain* (Brussel, 1856), maar vooral aan de vierdelige monumentale en onevenaarbare monografie *History of the Foundation and the Rise of the Collegium Trilingue Lovaniense, 1517–1550* (Leuven, 1951–55) van de Leuvense anglist Henry de Vocht. Maar hoe gedegen en uiterst grondig die studies ook zijn, ze

vertonen een gemeenschappelijke blinde vlek: hoe ging het er in de leslokalen op de Vismarkt te Leuven nu concreet aan toe?

Met andere woorden, hoe werden de drie ‘heilige’ talen er nu precies aangeleerd en hoe vormde dat onderwijs een bepalende factor in het ongeëvenaarde succes van het Drietalencollege? Dat is de hamvraag die de herdenking van het *Collegium Trilingue* dit jaar centraal wil stellen. In een tentoonstelling (KU Leuven, Centrale Bibliotheek, 18 oktober 2017 – 17 januari 2018), in een bijhorende wetenschappelijke catalogus en in een vulgariserend-wetenschappelijk boek (met bijdragen van verschillende auteurs). Hier willen we al een korte verkenning bieden van de vragen die in die tentoonstelling en die publicaties centraal zullen staan. [153]

De professoren

Vanaf de begindagen heeft Erasmus er zelf op toegezien dat uitmuntende professoren voor elk van de drie talen zouden worden aangetrokken. Busleyden had in zijn testament voorzien in een riant betaling om dat te garanderen. De eerste professor Latijn, Adrianus Barlandus, was afkomstig van Zeeland. Meteen bracht hij het retorische element binnen in zijn cursussen: hij startte met de lectuur van auteurs als Plinius, Terentius, Vergilius en Cicero. Zijn bloemlezing van grappige, ja soms pikante anekdoten uit antieke historiografen en de nochtans verboden epigrammendichter Martialis toont dat hij – net als Erasmus in zijn *Adagia* – ook die kamers van de oudheid voor zijn studenten wilde openen.

Kwamen bekende professoren Latijn als Conrad Goclenius, Petrus Nannius, Justus Lipsius, Erycius Puteanus en Nicolaus Vernulaeus uit de Lage Landen of Duitsland, dan zocht Erasmus zelf voor de leerstoel Grieks in eerste instantie in Italië onder de daarheen uitgeweken Griekse geleerden. Maar zonder succes: Rutger Rescius van Maaseik, die zich bekwaamde in het Grieks bij Girolamo Aleandro te Parijs, zou als eerste de leerstoel Grieks bekleden. Hij drukte meer Griekse auteurs, eerst bij Dirk Martens en daarna in eigen beheer, dan dat hij ze verklaarde. Maar zijn opvolgers Hadrianus Amerotius, ook een voormalig student van Aleandro maar heel wat minder extravagant, en Theodoricus Langius zouden zich geheel toewijden op de gedegen lectuur van literaire teksten. Bovendien was Amerotius’ summiere Griekse grammatica een pionierswerk voor de Lage Landen en een invloedrijk toonbeeld van nieuwe methodologie. Latere professoren Grieks hadden andere interesses (geneeskunde en recht) en zouden nooit het niveau van hun zestiende-eeuwse voorgangers weten te evenaren, op één lange opflakking

na: het professoraat (in 1681/3–1722) van de Ier Francis Martin uit Galway, een uitstekend hellenist.

Voor de leerstoel Hebreeuws vond men, telkens voor korte periodes, de geldzuchtige Spanjaard Matthaeus Adrianus en de Engelse geleerden Robert Wackefield en Robert Shirwood. Hun opvolger, de autodidact Johannes Campensis, bracht systematiek in het onderricht van het Hebreeuws: eerst inleiding tot de grammatica – zijn eigen grammatica liet hij in 1528 bij Dirk Martens drukken –, dan de lectuur van een parafrase van de *Psalmen* en het boek *Ecclesiastes*. De latere leerstoelhouder Valerius Andreas zou Campensis' grammatica herzien en de Hebreeuwse filologie – zo getuigt zijn lofrede op het Hebreeuws – kaderen binnen de ruimere context van het drietalenonderwijs: hun oudheid, waardigheid en nut vormen de intrinsieke kwaliteiten en verantwoorden een diepgaande studie van de drie talen samen. De theologen, zo vervolgt hij, moeten hun teksten in de brontaal kennen om terdege gewapend de contemporaine discussies over bijbelexegese aan te gaan. Die inzet werd niet alleen door de professoren onderkend: de studenten zelf dienden in 1563 bij de Leuvense magistraat het verzoek in dat er dagelijks lessen Hebreeuws zouden worden georganiseerd.

Vaak combineerden de professoren van het *Trilingue* hun ambt met andere bezigheden, als privéleraar, jurist, geneesheer of, in het geval van de op winstbejag beluste Rescius, [154] als drukker. Dat wil niet zeggen dat het professoraat aan het Drietalencollege louter een bijverdienste was: het werd goed betaald en bij wijze van extra motivatie was het honorarium verbonden aan de inschrijvingsinkomsten.

Een succesverhaal: het Drietalencollege als studentenmagneet

Er werd nauwlettend, zeker door Erasmus en ook na zijn vertrek uit Leuven, toegezien op de kwaliteit van het onderwijs. Naast uitstekende lesgevers beschikte het *Trilingue* ook over een heuse bibliotheek: Busleyden had het belangrijkste deel van zijn rijke verzameling aan het *Trilingue* gelegateerd, en ook latere professoren en mecenasen schonken hun precieuze boeken. Een eclatant succes bleef dan ook niet lang uit. Reeds in 1521 beschreef Erasmus het college als “bloeiend”. De colleges werden druk bijgewoond door studenten uit de Lage Landen en verder, door adellijken en geestelijken, door toppolitici en eminente geleerden in spe. Wanneer Theodoricus Langius op 6 oktober 1550 moest invallen voor Amerotius (die hij later zou opvolgen als professor Grieks), kreeg hij aan het einde van zijn les een warm applaus van om en bij de tachtig toeschouwers, zo vernemen we van een van zijn Engelse toehoorders, de

befaamde literator Roger Ascham. Op het toppunt van haar bestaan, in het midden van de zestiende eeuw, liepen de collegzalen aan de Vismarkt dus overvol: studenten zakten uit alle streken van Europa af naar het Drietalencollege.

Op de schoolbanken: moraliserende lectuur van de canon en minder bekende teksten

Dit literaire instituut leerde dan ook lezen en wel op een nieuwe, humanistische manier. Was een vernieuwde bijbelexegese de aanzet geweest, dan bleef de lectuur van teksten in de brontaal allesbehalve beperkt tot de bijbel.

De Romeinse komediedichters Terentius en Plautus werden niet alleen gelezen, maar ook door de studenten opgevoerd. Stonden klassiekers als Vergilius, Cicero en Horatius vaak op het lesprogramma, dan werden ook de filosofische werken van Lucretius en Boethius, de moraliserende verzen van Cato, de geschiedwerken van Livius en Florus, het retorische traktaat van Quintilianus, de brieven van Plinius en de vijftiende-eeuwse humanist Francesco Filelfo besproken, geanalyseerd en als model gebruikt.

In het Griekse curriculum kan een zelfde verruiming van literair spectrum worden onderkend. Ook hier stonden naast Homerus (zie de editie met studentenaantekeningen in fig. 3), Xenophon

en Aristophanes tal van postklassieke werken op het lectuurprogramma. Niet alleen de satirische dialogen van Lucianus, maar ook kerkvaders en geneeskundige werken. Rescius bezorgde voor deze lectuur tientallen Griekse tekstedities van een brede waaier aan auteurs. Nannius vertaalde voor zijn studenten tal van [155] Griekse teksten, o.m. de redevoeringen van Demosthenes, net als Amerotius' en Langius' *assistant professor* en plaatsvervanger, de Fries Suffridus Petri van Leeuwarden.

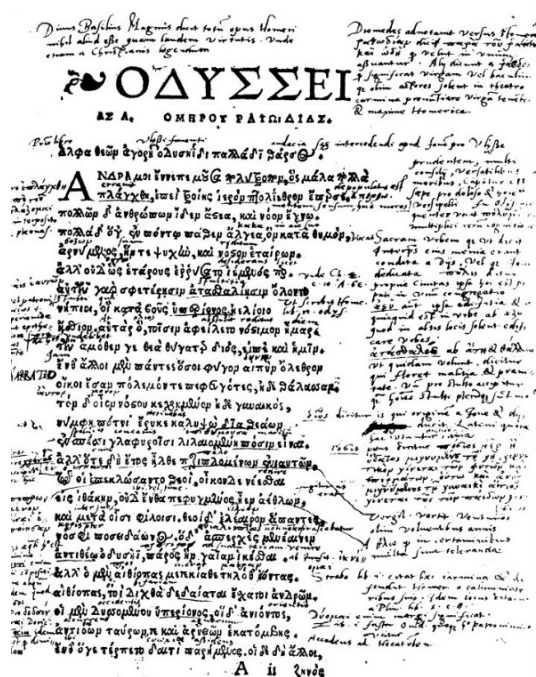

Fig. 3: Studentenaantekeningen

De Hebreeuwse publicaties laten verstaan dat grammaticaonderricht en de lectuur van het Oude Testament centraal stonden. Duidelijk moest de lectuur in de lessen Latijn, Grieks en Hebreeuws steeds worden verbonden met de christelijke moraal. Daartoe gaf de professor een korte inleidende rede bij zijn cursus. Nannius oreerde bijvoorbeeld dat Vergilius een christelijk denker en ziener is, terwijl Rescius *plenis litteris* verantwoordde waarom christenen Homerus moeten lezen: “de goddelijke Basilius de Grote zei dat het hele werk van Homerus niets anders is dan een lof op de deugd” (het Latijn bevindt zich linksboven op fig. 3).

Besluit

Het op erasmiaanse leest geschoeide Drietalencollege poogde met een innovatieve methodologie, een nauwgezette literaire exegese en een gevarieerd lectuurprogramma de culturele en politieke elite van de komende generaties te vormen. Hiertoe werden middelen noch moeite gespaard. Het resultaat mocht er dan ook wezen: de Leuvense impact reikte over heel Europa. De faam tot vandaag.